

MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE HAYVANLAR VERGİSİ (1920-1962)

THE ANIMALS TAX DURING THE NATIONAL STRUGGLE AND THE REPUBLIC PERIOD (1920-1962)

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

Öz

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden vergilerden biri, ağnam resmidir. Ancak 1924 yılında ağnam vergisi yerine Sayım Kanunu kabul edilmiştir. Daha sonra da bu kanunun ismi Hayvanlar Vergisi Kanunu olarak değiştirilmiştir. Sayım Kanunu'nda vergiye konu olan hayvan cinsleri koyun, keçi, tiftik keçisi, deve ve canavar (domuz) iken, daha sonra çıkarılan kanunlarda diğer büyük baş hayvanlar da vergiye tâbi tutulmuştur. Sayım ve Hayvanlar Vergisi kanunlarına göre, hayvan sahiplerinden sahip oldukları küçük ve büyük baş hayvanlar için her yıl belli miktar nakdî vergi tahsil edilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Hayvanlar Vergisi 1955 yılına kadar devletin gelir bütçesinde % 7.2 ile % 1.1 arasında değişen oranlarda iken; 1956 yılından itibaren bu oran % 1'den aşağıya düşmeye başlamış ve 1961 yılında % 0.4 olmuştur. Hayvanlar Vergisi Kanunu 1962 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bazı nedenlerle hayvan vergisini ödeyemeyen yükümlülerin vergi borçları devlet tarafından tecil edilmiştir. Hayvanlarını vergiden kaçırın vatandaşlar da bu vergilerini cezalı olarak ödemişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Cumhuriyet Dönemi, ağnam, sayım vergisi, hayvanlar vergisi, bütçe gelirleri

Abstract

There are some taxes transferred from Ottoman period to period of Republic. One of them is the tax of small livestock, too. But, the law of Census tax was accepted instead of the tax of small livestock in 1924. Then, the name of this law became the law of Animals'. Census law taxes for animal species as sheep, goat, mohair goat, camel and monster (pig), later on included other cattle animals to tax. According to Census and Law of Animals tax, a certain amount of cash tax has been made compulsory each year for small animals and cattle owners. Until 1955, animal taxes rates in state budget revenue was changing between % 7.2 and %

* Dr., Alanya Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Müdürü, argonullu@hotmail.com

1.1, in 1956 this rate started to fall down below %1 and it became %0.4 in 1961. Animal Tax Law was repealed in 1962. Some people were unable to pay animal taxes because of some reasons and their loans were postponed by state. Citizens who took their animals also have to pay a penalty tax for this tax.

•

Keywords

National struggle, Republic period, small livestock, countdown to tax, animal tax, budget revenues

•

GİRİŞ

Tarih boyunca her devlet, vatandaşlarından çeşitli isimler altında aynî ya da nakdî muhtelif vergiler tahsil etmiştir. Bugün itibariyle vergi, kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükü karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre, gerçek ve tüzel kişilerden karşılıksız olarak alınan ve cebri niteliğe sahip nakdî ödemelerdir¹. Ancak, vergi hukukunun dayandığı bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu temel ilkelerden biri, vergide genellik ve adalet ilkesidir. Vergide genellik, vatandaşlar arasında her hangi bir fark gözetmeden, herkesin vergi vermekle yükümlü olması demektir. Vergide adalet ise, herkesin mali gücüne göre vergiye tâbi tutulmasıdır².

Osmanlı döneminde de Müslüman halkın tarım ve hayvancılıktan elde ettiği ürünlerden muhtelif vergiler alınıyordu. Bunlar arasında, âşâr vergisi yanında ağnam vergisi de devletin gelirler bütçesinde önemli bir yere sahipti³.

Ağnam tâbiri, Arapça *koyun* anlamına gelen *ganem* kelimesinin çoğuludur. Ağnam resmi de Osmanlı maliyesinde koyun ve keçilerden alınan şer'î nitelikli bir vergi olarak tanımlanmıştır⁴. Ağnam resmi, Osmanlı resmi kayıtlarında *resm-i ganem*, *resm-i merai* ve *koyun resmi* gibi isimlerle de geçer⁵. Ağnam resmine zaman içinde *selamet akçesi*, *toprak bastı parası*, *çit parası*, *otlak resmi*, *yaylak resmi*, *kışlak resmi*, *ağnam bâcı* gibi isimler altında birtakım vergiler daha ilave edilmiştir⁶. Şer'î vergilerden sayılan ağnam resmine bazı sancak kanunnamelerinde *âdet-i zekât* da deniliyordu. Bu vergi genellikle koyunlar yavruladıktan sonra Nisan veya Mayıs aylarında tahsil edilir, kuzulu her koyun, kuzusu ile birlikte hesaplanırdı. Vergi miktarı, *Fatih Kanunnamesi*'ne göre üç koyundan bir akçe iken; daha sonra, iki koyundan bir akçe olarak tespit edilmişti. Ancak bu miktar, bölgelerin özelliklerine göre değişiyordu⁷.

¹ Abdurrahman Akdoğan, *Kamu Maliyesi*, Ankara 2011, s.119.

² Turgut Akıntürk, *Hukuka Giriş*, edit.: Neval Okan, Eskişehir 2002, s. 48.

³ Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul 1990, s. 119, 14.

⁴ Şener, *age*, s. 140; Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, İstanbul 1977, s.112.

⁵ Kazıcı, *age*, s. 112; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, sayı:5, Ankara 1947, s.484.

⁶ *Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyhıası*, Devlet-i Osmaniye Maliye Nezareti, İstanbul 1326, s. 3.

⁷ Feridun Emecen, "Ağnam Resmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, c. 1 (İstanbul 1988), s. 478.

Ağnam vergisi, bir dönem askerin ihtiyacını temin etmek için aynî olarak alınmıştır. Ancak, 1043/1633-1634 yılında ağnam vergisinin aynî surette alınması usulünden vazgeçilmiş ve *âdet-i ağnam* ismi altında nakden tahsil edilmeye başlanmıştır. Ağnam vergisi, tımar usulü geçerli olan yerlerde tımarlı sipahi tarafından alınmıştır. Ağnam vergisi Havass-ı Hûmâyun'a ve Hazine'ye ayrılan yerlerde ise, defterdarlar, kethüdalar veya özel memurlar ile sayıcılar tarafından ta'dad ve tahsil edilmiştir. Sonraları, ağnam vergisi bir ara mukataa şeklinde ihale ve ilzâm olunmuştur⁸. Ağnam vergisi mukataaları, XVII. ve bilhassa XVIII. yüzyıllarda Hazine'nin önemli bir kalemi haline gelmiş ve düzenli gelirler arasına girmiştir⁹.

Ağnam vergisinin tahsili, bazı yeni düzenlemelerle 1839'da Tanzimat'ın ilânından sonra da devam etmiştir. 18 Nisan 1840 tarihli bir nizamnamenin üçüncü maddesine göre, bu vergiye çeşitli adlarla yüklenen ek resimler kaldırılmıştır. *Ağnam Mukataacılığı* unvanı ise, *Ağnam Müdürlüğü*'ne dönüştürülmüştür. Tanzimat Dönemi'nde, her koyun ve keçiden eşit olarak 5'er kuruş ve 25'er para vergi alınması kararlaştırılmıştır. Fakat, koyunların değeri bölgelere göre farklı olduğundan, tarh edilen miktar bazı yerlere ağır gelmiştir. Bunun üzerine, 1273/1856-1857 yılında ağnam vergisi yeniden tanzim edilmiştir. Böylece, her koyun ve keçinin bir yıl içinde yavrusu, sütü ve yapağısının bölgelere göre ne kadar gelir sağladığı mahalli idarelerce ayrı ayrı tespit edildikten sonra, vergi nispeti merkezi hükümet tarafından belirlenmeye başlanmıştır¹⁰. Yapılan bu tespitlerde, bir koyundan yıl boyunca elde edilen gelirin vilâyetlerde 15 ilâ 40 kuruş arasında değiştiği ortaya çıkmıştır. Nihayet, ağnam vergisinin âzâmi 4 kuruş, asgarî 60 para olarak tahsili kararlaştırılmıştır. Bu nispetlere, vilayetlere göre 1288/1871-1872 yılında 20 ile 40 para ilave edilmiştir. Yine bu nispetlere, yedi yıl sonra, 1296/1878/1879'da 20 para; 1310/1892/1893'te, yani yirmi bir yıl sonra da 20 para daha zam yapılmıştır¹¹.

Osmanlı Devleti'nde vergiye konu olan hayvanlardan birisi de canavardır (domuz). Önceleri yalnız Rumeli'de beslenmekte olan canavarlardan, tımar sahibine ait olmak üzere, her canavardan 4 para vergi alınıyordu. Bu vergi 1193/1779-1780 yılında kaldırılmış; ancak, canavarlardan vergi tahsil edilmesine çok geçmeden tekrar başlanmıştır. 10 Ocak 1858 tarihli bir kararname¹² ile her canavar için 10 kuruşa çıkarılmıştır. Fakat, vâki şikâyetler üzerine, vergi miktarı

⁸ *Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası*, s. 3.

⁹ Emecen, *agm*, s. 478.

¹⁰ *agm*, s. 478.

¹¹ *Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası*, s. 3.

¹² *Aynı lâyiha*, s. 13.

önce 5, daha sonra da 3 kuruşa kadar indirilmiştir. Bir müddet sonra da bu miktar tedricen 5 kuruşa yükseltilmiştir¹³.

Osmanlı Devleti'nde vergiye konu olan hayvanlar arasında, deve ve manda (camus) da bulunmaktadır. 12 Şubat 1880 tarihinde yayınlanmış olan bir padişah iradesi ile develerin şehirlere getirilmesi halinde, her birinden 10 kuruş vergi tahsiline hükmedilmiştir. Aynı irade gereği, develer, devlet tarafından ta'dad edilmeyeceklerdi. Ancak, ilgili aşiret reisleri, her deveden elde edilen hâsılâtın dörtte biri nispetinde vergi ödeyecekti. Bu konuda, aşiret reisinin beyanı esas kabul edilecektir. Bunun yanında, manda beslenen bazı mahallerde de her mandadan eskiden beri devlet tarafından belli bir miktar vergi alındığı bilinmektedir¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde ağnam vergisi konusunda yapılan kapsamlı düzenlemelerden biri de 14 Ocak 1905 tarihli bir talimatnamedir¹⁵. Bu talimatname, dört fasıl ve 41 maddeden müteşekkildir. Zikredilen talimatnameye göre, koyun ve keçiler, hayvan vergisi kapsamındadırlar. Aynı talimatname gereği, her kazanın sahip olduğu köyler, coğrafi konumlarına ve buralarda yetiştirilen koyun ve keçilerin miktarına göre, gerektiği kadar kısma taksim olunacaktır. Her kısımda bulunan koyun ve keçiler, vergi tahsildarları tarafından sayılacaktır. Sayım zamanı, Beyrut, Bağdat, Adapazarı, Halep, Diyarbakır, Suriye, Musul, Basra vilayetleri ile Kudüs ve Zor sancaklarında Şubat ayının birinci günü; Erzurum, Sivas, Van, Mâmüretü'l-Aziz ve Bitlis vilayetlerinde Nisan ayının birinci günü; diğer vilayetler ile livalarda Mart ayının birinci günüdür. Koyun ve keçilerin sayımı, sayıma başlanmasından itibaren yirmi gün içinde tamamlanacaktır. Ancak, kuzu ve oğlaklar vergiden muaf tutulduklarından sayıma dâhil edilmeyecektir. Bir mahalde koyun ve keçilerin bir kısmı veya tamamı sayılmamış olursa, tespit edildiği takdirde sahibinden iki misli vergi alınacaktır. Ağnam vergisi, vergi mükelleflerinden üç eşit taksitte tahsil edilecek; taksitleri, sayımın başladığı ay ile ikinci ve üçüncü ayın sonlarında ödenecektir¹⁶.

1909 yılında Maliye Nezareti tarafından ağnam resmi hakkında 55 maddelik bir kanun tasarısı hazırlanmış ve Meclis-i Mebusan'a gönderilmiştir. Ancak, Meclis-i Mebusan Başkanlığı, *Ağnam Resmi Kanun Tasarısı'nı* bazı sebeplerle yeterli bulmayarak, Maliye Nezareti'ne iade etmiştir¹⁷.

¹³ Aynı *Lâyiha*, s. 13.

¹⁴ Aynı *Lâyiha*, s. 15.

¹⁵ Aynı *Lâyiha*, s. 5.

¹⁶ *Ağnâmin Sûret-i Ta'dâdıyla Resminin Cibâyetine ve Yoklama Muamelâtının İfâsına Dair Kaleme Alınup Mer'iyet-i Ahkâmına Bil-istizan İrâde-i Seniye Hazret-i Hilâfetpenâhi Şeref Müteallik Buyrulmuş Olan Talimattır*, Matbaa-i Osmaniye Dersaadet 1325, s. 3 vd.

¹⁷ *Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası*, s. 5.

Bunun üzerine, 1910 yılında Maliye Nezareti 23 maddeden meydana gelen bir kanun tasarısı daha hazırlamıştır¹⁸. Yeni kanun tasarısının gerekçesinde, devletin, hayvan sahiplerinden vergi tahsil etmek görevinin, İslam'ın zekât şartı ile doğrudan doğruya ilgili olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca gerekçeler arasında, bu kanun tasarının meclis tarafından kabul edilmesi halinde, ülkenin muhtelif kısımlarından toplanan hayvanlar vergisi arasındaki farkın en aza indirilmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir. Maliye Nezareti'nce hazırlanan *Ağnam Kanunu Tasarısı*, hususa dair bir Sadaret tezkiresi ile Meclis-i Mebusan'a gönderilmiş; 5 Şubat 1911 tarihinde Meclis-i Mebusan Başkanlığı tarafından, Kavanin-i Maliye'ye havale edilmiştir. Ancak, Maliye Nezareti'nin bu tasarısı da kanunlaşmamıştır¹⁹.

1910 yılında, Osmanlı Devleti'nde ağnam vergisi, ülkenin muhtelif kısımlarında hâlâ değişik miktarlarda tahsil ediliyordu. Bu tarihte hayvanlar vergisinin en yüksek olduğu yer, 5 kuruş 33 para 2/10 ile İstanbul Vilayeti'nin Rumeli'de bulunan kazaları, Edirne ve Selanik vilayetleri ile Çatalca Sancağı'dır. En düşük olduğu yer ise, 1 kuruş 2 para 4/10 ile Yemen Sancağı'dır²⁰.

Bu arada, örnek olması bakımından, 1910 yılında ağnam vergisinin devletin gelirler bütçesindeki yerine de bakmak faydalı olacaktır. Devletin 1910 yılı gelir bütçesinde ağnam vergisi miktarı, 180.414.100 kuruştur. Aynı yıl, gelirler bütçesi toplamı da 2.601.510.100 kuruştur. Bu verilere göre, ağnam vergisinin devletin gelirler bütçesinde % 6.9 gibi önemli bir oran teşkil ettiği görülmektedir²¹.

Burada, daha önce üzerinde fazla durulmamış olan, fakat, Milli Mücadele ile Cumhuriyet döneminde (1920-1962) halkı yakından ilgilendiren ve dolaysız vergilerden birisi kabul edilen hayvanlar vergisi²² hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

¹⁸ Aynı lâyiha, s. 2-5.

¹⁹ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi(MM ZC), TBMM Basımevi Ankara 1986, 3/114.

²⁰ Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası, s. 36-46 (Bkz: Ek 1).

²¹ Abdullah Mutlu, *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, Ankara 2009, s. 79.

²² Türkiye'de hayvanlar vergisi konusunda yapılan ilk çalışmalardan biri, Şeref Nuri İlkmen'in *Türkiye Vergi Sisteminde Hayvanlar Vergisi* (Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası, Ankara 1943) adlı, 88 sayfalık eseridir. Bu eserde, hayvanlar vergisinin 1930-1938 yılları arasında Türkiye'deki uygulaması üzerinde durulmuş, ayrıca, bu verginin, vergi hukuku açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Bununla birlikte, son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda da hayvanlar vergisi konusuna değinilmiştir. Mesela; Dilek Göze Kaya Ayşe Durgun, "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:19, Isparta-Mayıs 2009, s. 241-242; Onur Eroğlu, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarına Kamu Maliyesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, sayı:12, İzmir 2012, s. 62, 71-72, 83; Ünal Taşkın, "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Ağnam Vergisine Yapılan Zamlar", *Turkish Studies*, volume: 8/5, Ankara 2013, s. 791-794, bu arada sayılabilir.

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HAYVANLAR VERGİSİ

Osmanlı maliye sistemi içinde önemli bir yeri olan ağnam vergisinin, Milli Mücadele döneminde Ankara yönetimi tarafından da tahsil edilmesi yönünde muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Meclis-i Mebusan İstanbul'da toplandığı zaman, İstanbul Hükümeti, tarafından hazırlanan 1920 yılı Mart ve Nisan aylarına ait iki aylık geçici bütçede, ağnam vergisinin sekiz misline çıkarılması talep edilmiş ve bu talep, Meclis'in de onayına sunulmuştur. Ancak, Meclis-i Mebusan, ağnam vergisinin bu oranda arttırılması teklifini kabul etmemiş ve bir önceki yıl olduğu gibi, ağnam vergisinin dört misli tahsil edilmesini uygun görmüş; Meclis'in önerisi Kavânin-i Maliye tarafından da kabul edilmiştir²³. Ancak, Meclis-i Mebusan'da ağnam vergisinin sekiz misli olarak alınması tartışmaları, ülkede muhtelif rivayetlerin yayılmasına sebep olmuş; mesele, Büyük Millet Meclisi'nin gündemine de taşınmıştır.

Dönemin Kırşehir Mebusu Müfid Bey ve arkadaşları, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, "*ağnam vergisi hakkında her tarafta dedikodular mevcut olduğundan müsteaciliyet kararı ile ağnam vergisi miktarının tespit edilmesini*" isteyen bir takrir vermişlerdir. Erzurum Mebusu Celâleddin Ârif Bey de Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, "*geçen yıl olduğu gibi ağnam vergisinin dört misline, yani yirmi kuruşa tenzil edilmesini*" teklif etmiştir. Büyük Millet Meclisi Başkanı teklifi Meclis'in onayına sunmuş, yapılan oylamada, verginin yalnız dört misli olarak alınması kabul edilmiştir²⁴. Böylece, Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen ilk kanun, 24 Nisan 1920 tarihli *Ağnam Resmi Kanunu* olmuştur²⁵. Adı geçen kanunun kabulüyle birlikte, __muhtelif vilâyetlerde 4 ilâ 5 kuruş olarak tahsil edilmekte olan ağnam vergisi, 16 ilâ 20 kuruş olarak alınmaya başlanmıştır²⁶. Bir müddet sonra Büyük Millet Meclisi, 27 Kasım 1920 tarihinde *Ağnam Resmi'nin Tezyidi Hakkındaki Kanun* teklifini kabul etmiştir. Bu kanunla, 16 kuruş olarak alınan ağnam vergisinin 32 kuruş, 20 kuruş olarak alınan ağnam vergisinin de 40 kuruş olarak tahsili hükme bağlanmıştır²⁷.

Milli Mücadele döneminde, İcra Vekilleri Heyeti tarafından, 27 Aralık 1920 tarihinde 469 Numaralı²⁸ *Ağnam Resmi Kanunu* adı altında, 13 maddelik bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Ancak, bu tasarının kanunlaşmadığı görülmektedir²⁹.

²³ MM ZC, TBMM Basımevi, Ankara 1991, 1/2 37 vd.

²⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*(TBMM ZC), TBMM Matbaası Ankara 1959, 1/38-40.

²⁵ *Ceride-i Resmîye* (CR), sayı: 1, Ankara 7 Teşrinievvel 1336, s. 3.

²⁶ TBMM ZC, TBMM Matbaası, Ankara 1943, 6/55.

²⁷ *Aynı yer*, 6/ 55, 74.

²⁸ İcra Vekilleri Heyeti'nin hazırlamış olduğu *Sayım Kanunu* adını taşıyan metnin üst kısmında bu numara bulunmaktadır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları (BCA. BKK.), Fon Kodu: (F.K.) 30.18.1. Yer Numarası: (Y.N.) 2.25.6, lef: 1.

21 Şubat 1922 tarihinde ise, Büyük Millet Meclisi, “1922 Senesi Emlâk ve Temettü Vergileri ile Ağnam Resmî'nin ve Harp Kazançları Vergisi'nin Sûret-i Tahsiline Dair” bir kanun çıkarmış; bu kanun, 1922 yılının Mart ayından itibaren yürürlüğe girmiştir³⁰. Bunun üzerine Maliye Vekâleti, bütün maliye memurlarına, “1922 yılının Mart ayında bir seferde tahsil edilecek olan emvâlden, her hafta vuku' bulacak tahsilât miktarının, ağnam vergisi ayrı olarak gösterilmek şartıyla, iki kalemde, muntazam olarak bildirilmesini” emretmiştir. Ayrıca, 9 Nisan 1922'de, “Maliye Vekâleti'nden izin alınmadıkça, bahsi geçen emvâl tahsilâtından hiçbir yere on para dahî harcanmaması” talimatı verilmiştir³¹.

“Te'cil-i Cibâyet Kanunu mucibince bir defa da tahsili lazım gelen emvâlin tahsilâtında sür'at gösterilmediği” de Maliye Vekâleti tarafından tespit edilmişti. Bunun üzerine Maliye Vekâleti, bütün maliye memurlarına gönderdiği yeni bir talimatla, “içinde bulunulan vaziyetin ehemmiyet ve nezaketi takdir edilerek, tahsilâta âzâmi derecede gayret gösterilmesini” istemiştir. Bu arada, yine 9 Nisan 1922 tarihi itibarıyla Maliye Vekâleti, “ağnam, temettü ve harp kazançlarından meydana gelen tahsilâtın da günü gününe Ziraat ve Osmanlı Bankaları telgraf poliçesiyle ve merkeze yakın mahallerde de postaya teslim edilerek merkeze gönderilmesini ve gönderilen miktar hakkında düzenli olarak bilgi verilmesini” talep etmiştir³².

Başka bir talimatta da “ içinde bulunulan durumun nezaketinin ve ordunun paraya olan ihtiyacının takdir edilerek, tahsilâtta ihtimam gösterilmesinin vatanseverlik gereği olduğu” tespitini yapan Maliye Vekâleti, “buna rağmen birçok yerde henüz vergi tahsilâtına başlanmadığının üzüntü içinde görüldüğünü ve bu hâlin kabul edilemeyeceğini” ifade etmiştir. Daha sonra da vergi tahsilâtına ihtimam gösterilmesini ve ağnam, temettü ve harp kazançları vergisi tahsilâtının derhal merkeze gönderilmesini Maliye memurlarına bir kere daha emretmiştir³³.

Maliye Vekâleti, 9 Nisan 1922 tarihinde bütün maliye memurlarına bir talimat daha göndermiştir. Bu talimatta da şu hususlara değinilmiştir:

İçinde bulunulan yıla ait emlâk ve temettü vergileriyle, genel olarak eski yıllara ait vergi tahsilâtı mahalli ihtiyaçlara terk edilmiştir. İçinde bulunulan yıla ait ağnam ve harp kazançları vergisiyle âşâr depozitleri te'hir edilmeksizin derhal merkeze gönderilecek ve bu üç kalem vergiden on para bir tarafa sarf edilmeyecektir. Mahalli ihtiyaçlara terk edilen eski yıllara ait vergi gelirleri ile içinde bulunulan yıla ait emlâk ve temettü

²⁹ Aynı yer, lef 1-3.

³⁰ TBMM ZC, TBMM Matbaası, Ankara 1958, 17/103 vd.

³¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muamelat Genel Müdürlüğü (BCA. Mua.), (F.K.) 030.10.0. (Y.N.)136.974.5, lef: 1.

³² Aynı yer, lef 2.

³³ Aynı yer, lef 3.

*vergilerinden vuku' bulan tahsilât miktarı muntazam olarak bildirilecektir. Merkeze gönderilecek olan ağnam ve harp kazançları ile âşâr depozitlerinden vuku' bulan tahsilât ve irsâlât muntazam olarak bildirilecek, ayrıca tahsilât ve irsâlât miktarları açıklanacaktır. İçinde bulunulan durumun ehemmiyet ve nezaketi takdir edilerek, her zamandan ziyâde tahsilâta ehemmiyet verilecektir*³⁴.

Görüldüğü gibi, Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 192 Sayılı Kanun'la ağnam, emlâk, temettû ve harp kazançları vergilerinin bir defada tahsil edilmesi hususu hükme bağlanmış ve bu konuda Maliye Vekâleti tarafından bütün maliye memurlarına muhtelif emirler verilmişti. Bu emirlere rağmen, özellikle Konya vilayetini ilgilendiren bazı gelişmeler İcra Vekilleri Heyeti ile Maliye Vekâleti ve Başkumandanlık arasında dikkate değer bazı muhaberata vesile olmuştur. Şöyle ki, Başkumandanlık Makamı'nın 5 Nisan 1922 tarihli bir yazısına istinaden Maliye Vekâleti tarafından İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'na gönderilen ilgi yazıda; *"haftalık tahsilât telgraflarından, Konya'dan başka, bütün livalardan az çok vergi tahsilâtı yapıldığının anlaşıldığı, genel gelirlerin mahalline terk edilmesinden sonra, Konya hâriç hiç bir taraftan Aralık ve Mart ayları maaşı için yardım talep edilmediği, Konya'dan şimdiye kadar henüz içinde bulunulan yıla ait vergi tahakkukunun bile yapılmadığı ve vekâlet tarafından bu konu ile ilgili olarak Konya Defterdarlığı'na tebligatta bulunulduğu"* bildirilmiştir. Bunun yanısıra, Maliye Vekâleti tarafından, memleketin gelir bakımından en zengin köşelerinden birisi olan Konya Mal Sandığı'na maaşlar için yardım yapılmasının, Maliye'nin içinde bulunduğu durumda mümkün olamayacağı ve maliye memurları tarafından vergi tahsilâtı konusunda gerekli çalışmanın yapılması için mahalli dâhiliye memurlarına da emir verilmesi, İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'ndan istenmiştir³⁵. Maliye Vekâleti tarafından verilen bu bilgi, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 11 Nisan 1922 tarihinde Başkumandanlık Makamı'na da bildirilmiştir³⁶.

³⁴ Aynı yer, lef. 4.

³⁵ Aynı yer, lef. 5.

³⁶ Aynı yer, lef. 6.

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE HAYVANLAR VERGİSİ MATRAHI ve TAHSİLİ

2.1. HUKUKİ DÜZENLEMELER

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren, Büyük Millet Meclisi tarafından çeşitli vergi kanunları çıkarılmış ve uygulamaya konulmuştur³⁷. Bu dönemde, hayvanlar vergisini konu alan toplamda üç kanun kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiş; bu kanunların bazı maddelerinde de muhtelif zamanlarda değişiklikler yapılmıştır. Hususa dair ilk kanun, *Sayım Kanunu*'dur. Diğerleri ise, *Hayvanlar Vergisi Kanunu* ismini taşıyan iki kanundur. Cumhuriyet döneminde, bu alanda yapılan ilk düzenleme, 12 Şubat 1924 tarih ve 410 Sayılı *Sayım Kanunu* olmuştur³⁸. *Sayım Kanunu*'nun kabul edilmesinden birkaç gün sonra, 16 Şubat 1924 tarihinde *Sayım Kanunu ve Suver-i Tatbikiyesini Mübeyyin Talimatnâme* başlığı altında ve rehber niteliğinde bir talimatname yayınlanmıştır³⁹. Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen *Sayım Kanunu*, Osmanlı döneminden başlayarak yapılmak istenen, ancak birer lâyhâdan ileri gidemeyerek bir türlü gerçekleşmeyen hayvanlar vergisine dair ilk kanun olmuştur. Bu arada, *Sayım Kanunu*'nun yürürlüğe girmesi neticesinde, Osmanlı döneminden intikal eden ağnam talimatnameleri de yürürlükten kaldırılmıştır⁴⁰.

Sayım Kanunu, 24 maddeden ve üç kısımdan meydana gelmiştir. Bu kanunun bazı maddeleri şunlardır: Sayım işleminin davar (koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi) ve deve için Nisan ve canavar (domuz) için Eylül başından itibaren onbeş gün zarfında yapılması gerekir. Sayım işlemi, sahipleri tarafından hayvanların imam, muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından tasdik olunan defterlere kayıt ettirilmesi ve imzalanması ile gerçekleşmektedir. Gezici hayvan sahipleri de sahip oldukları hayvanlarla ilgili bir beyanname tanzim ederek, buldukları yerin Mal Müdürlüğü'ne vermek zorundadırlar. Mal memurları, kendilerine ayrılan muntakalar dâhilinde, tahsildarlar vasıtasıyla Mayıs ayının sekizinci gününe kadar yoklama yapacaklardır. Daha sonra mal memurları, sayım defterlerinde kayıtlı hayvan miktarına göre, mükelleflerin ödeyecekleri vergiyi hesaplayarak, Mayıs ayının sonuna kadar bu mükelleflere bildireceklerdir. Hayvanlar vergisi, her koyun ve keçi için 23 kuruş, her tiftik keçisi için 20 kuruş, her deve için 100 kuruş

³⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi Tarafından Âhiren Kabul Edilen Yeni Vergi Kanunları*, Orhaniye Matbaası İstanbul 1926, s. 2 vd.; Ali Rıza Gönüllü, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:30, Konya 2011, s. 289 vd.

³⁸ *Resmi Ceride*(RC), sayı: 61, Ankara 28 Şubat 1924, s. 1-2; *Sayım Kanunu ve Suver-i Tatbikiyesini Mübeyyin Talimatnâmedir*, Vilayet Matbaası, Ankara 1340, s.1-15.

³⁹ Aynı Talimatnâme, s. 7-15.

⁴⁰ RC, sayı: 61, Ankara 28 Şubat 1924, s. 1-2.

ve her canavar için 200 kuruştur. Koyun, keçi ve canavarın bir yaşından ve devenin iki yaşından küçük olanları sayım vergisinden istisna edilmiştir. Sayım vergisi, mükelleflerden iki eşit taksit halinde alınacaktır. Davar ve develer için birinci taksit müddeti Haziran ayının ilk haftası, ikinci taksit müddeti de Temmuz ayının ilk haftası idi. Canavarlar için birinci taksit müddeti Ekim ayının ilk haftası, ikinci taksit müddeti Kasım ayının ilk haftasıdır. İlk taksitini zamanında vermeyen vergi mükelleflerinden davar ve deve sahipleri Haziran, canavar sahipleri de Ekim ayının ikinci haftasına kadar borçlarının tamamını bir defada vermek zorundadır. Yoklama esnasında deftere kaydedilmemiş ve kaçak olduğu ortaya çıkan davar, deve ve canavarlar için, hayvanlar vergisi beş misli olarak tahsil edilecektir. Taksit müddetlerini geçirerek borçlarını vermeyen hayvan sahiplerinin vergisi, *Tahsil-i Emvâl Kanunu*'na⁴¹ uygun olarak alınacaktır⁴².

Sayım Kanunu'nun 6. maddesi, 30 Ocak 1926 tarih ve 729 Sayılı Kanun ile değiştirilmiştir. Kanunda yapılan bu değişiklikle küçükbaş hayvanlar ile canavarın yanında deve, manda, inek, öküz, at, aygır, iğdiş, kısarak, katır ve eşek gibi hayvanlar da vergi kapsamına alınmış; mevcut vergi miktarı ise arttırılmıştır. *Sayım Kanunu*'nda yapılan bu değişiklik, 1926 yılı Mart ayından itibaren yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun değişikliğinden sonra, koyun ve kıl keçisinden 30 kuruş, tiftik keçisinden 25 kuruş, deveden 150 kuruş, domuzdan 200 kuruş, mandadan 120 kuruş, inek ve öküzden 80 kuruş, eşekten 30 kuruş, at, katır, kısarak, aygır ve iğdişten 100 kuruş vergi alınmıştır⁴³.

Büyük Millet Meclisi, 1 Haziran 1927 tarih ve 184 Sayılı Kanunla da görevleri gereği subaylara tahsis edilmiş olan binek hayvanlarına ait hayvanlar vergisinin, Müdafaa-i Milliye Vekâleti Bütçesi'nden karşılanmasını hükme bağlamıştır⁴⁴.

18 Mayıs 1929 tarih ve 1454 Sayılı Kanun'un 12. maddesi ile hayvan başına alınan vergi miktarı bir defa daha arttırılmıştır. Bundan sonra, her koyundan 60 kuruş, kıl keçisinden 60 kuruş, tiftik keçisinden 50 kuruş, deveden 230 kuruş, mandadan 200 kuruş, öküz ve inekten 125 kuruş; at, aygır, iğdiş, kısarak ve katırdan 155 kuruş ve domuzdan 350 kuruş vergi alınmasına hükmedilmiştir. Bu

⁴¹ 5 Ağustos 1325/18 Ağustos 1909 tarihli *Tahsil-i Emval Kanunu* ve bu kanunda yapılan değişiklikler Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine de intikal etmiş ve belli bir süre yürürlükte kalmıştır. Dört fasıl ve 23 maddeden meydana gelen bu kanunun ilk metni için bakınız: *Tahsil-i Emval Kanunu*, Maliye Nezareti, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1325, s.1-7.

⁴² RC, sayı: 61, Ankara 28 Şubat 1924, s. 1-2; *Sayım Kanunu ve Sûr-i Tatbikiyesini Mübeyyin Talimatnâmedir*, Vilayet Matbaası, Ankara 1340, s. 1-6.

⁴³ RC, sayı:293, Ankara 9 Şubat 1926, s. 956.

⁴⁴ RC, sayı:631, Ankara 12 Temmuz 1927, s.2850.

kanun değişikliği ile sayım vergisi tahsilâtından kesilecek olan vilayet, idare-i hususiye ve maarif hisseleri de tespit edilmiştir⁴⁵.

Sayım Kanunu'nda yapılan değişiklikler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Mesela, dönemin Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Bey tarafından da Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na 7 Kasım 1931 tarihinde bir kanun teklifi verilmiştir. Teklifin önemli maddelerinden biri, bayramlarda kesilenler dâhil; köy, kasaba ve şehirlerde kesilen koyun, keçi ve tiftik keçisinin her birinden, her kesim yerinde ayrıca 100 kuruş, kesilen yerli sığırlardan 150 kuruş, kırım ve aynı değerdeki sığırlardan 300 kuruş sayım vergisi alınmasının istenmesidir. Hasan Fehmi Bey'in teklifi kanunlaşmamıştır⁴⁶.

Hayvanlar vergisi konusunda geniş kapsamlı hukuki düzenlemelerden birisi de, 6 Temmuz 1931 tarih ve 1839 Sayılı *Hayvanlar Vergisi Kanunu* ile yapılmıştır. Bu kanun 29 madde ve 2 geçici maddeden meydana gelmiştir. Kanunun bazı maddeleri şunlardır: Türkiye Cumhuriyeti hududu içinde bulunan bilimum davarlar, develer, sığır ve mandalar, at, iğdiş, kısarak, katır, eşek ve domuzlar vergiye tâbidir. Domuz dışında, vergi alınacak bütün hayvanlar her mali yıldan önceki Nisan ayının birinci gününden itibaren onbeş gün içinde sahiplerinin beyanları ile kaydedilecektir. Domuzlar için kayıt müddeti, her sene Eylül ayı başından itibaren onbeş gündür.

Hayvan sahipleri bu süreler içinde hayvanlarının bulunduğu mahallin İhtiyar Meclisleri'ne müracaat ederek, hayvanlarının cinsini, sayısını, erkek veya dişi olduklarını bildirerek; bu meclisler nezdinde açılmış olan matbu kayıt defterlerine kaydettirmeye, bu defterleri imzalamaya, yazı yazmayı bilmediği takdirde mühürlemeye; karşılığında, muhtar ve ihtiyar meclislerinin resmi ve şahsi mühür ve imzaları ile tasdikli kayıt ilmühaberi almaya mecburdurlar. Bu ilmühaberler, yoklama zamanında ilgili memurlara ibraz edilecektir. Her mali yıldan önce gelen Nisan ayının başlangıcında bir yaşını tamamlamamış davarlar, iki yaşını tamamlamamış sığır ve mandalar ile develer, üç yaşını tamamlamamış at, iğdiş, kısarak, katır ve eşekler, Eylül ayının onaltıncı günü henüz altı aylık olmayan domuzlar, yurt içi ve dışından damızlık olarak tedarik edilen aygır, boğa, teke, koç ve eşekler, nakliyatta kullanılmaları itibari ile Kazanç Vergisi Kanunu gereği vergiye tâbi olan bütün hayvanlar; ordu ve jandarmaya ait hayvanlarla, subay ve askerlerin binek hayvanları adı geçen vergiden muaf tutulmuşlardır.

İhtiyar Meclisleri, kayıt süresi sona erdiğinde, kayıt defterinin bir suretini alıkoyarak, mükelleflerin imzasını taşıyan aslını, resmi mühür ve imzaları ile

⁴⁵ *Resmî Gazete (RG)*, sayı:1199, Ankara 26 Mayıs 1929, s. 7341-7432.

⁴⁶ (BCA. Mua.), (F.K.) 030.010.00. (Y.N.) 4.19.8.

tasdikli olarak, resmi tatil günleri hariç en fazla bir hafta zarfında köy veya mahallerinin birinci derecede bağlı bulunduğu en büyük mülkiye memuruna makbuz karşılığında vereceklerdi. Mülkiye memurları ise, defterleri, kırksekiz saat içinde ve bir makbuz karşılığında Mal Memuru'na teslim edeceklerdi.

Kayıt defterlerinin Mal Müdürlükleri'ne verilmesinden sonra, 15 Mayıs akşamına kadar bütün hayvanların yoklaması yapılacak, domuzların yoklaması da, 16-30 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilecekti. Yoklamada kayıt dışı zuhur eden hayvanlar için sahiplerinin isim, şöhret ve ikamet mahalleri, hayvanların cins ve sayıları ile buldukları mahalleri gösterir bir zabıt evrakı düzenlenecekti. Kayıt müddeti içinde, vergiye tâbi hayvanlarını bir daha dönmek üzere buldukları köyden başka bir köye nakletmek isteyenler, hayvanlarını buldukları köyün kayıt defterine kaydettirip; kayıt ilmühaberi almağa ve bu ilmühabere hayvanlarını nakledeceklerini işaret ettirmeğe mecbur oldukları gibi, hayvanları götördükleri köyün İhtiyar Meclisi'ne başvurarak, kayıt ilmühaberini göstermeye ve vize ettirmeye mecburdular. Hayvan başına koyun ve kıl keçisinden 60 kuruş, tiftik keçisinden 40 kuruş, deveden 200 kuruş, mandadan 150 kuruş, sığırdan 100 kuruş; at, kısarak, iğdiş ve katırdan 125 kuruş, eşekten 50 kuruş ve domuzdan 350 kuruş vergi alınacaktı.

Aynı kanun gereği, hayvanların vergileri kayıtlı buldukları kazanın Gelir İdaresi tarafından tahakkuk ettirilecekti. Vergi mükellefleri hayvan vergisini iki taksitte ödemek mecburiyetinde idi. Birinci taksit müddeti, davarlar ve develer için Haziran; sığır ve mandalar ile at, iğdiş, kısarak, katır ve eşekler için Eylül; domuzlar için Ekim aylarının ilk haftasıdır. İkinci taksit zamanı da bu ayları takip eden ayların birinci haftasıdır. Müddetleri içinde ödenmeyen vergi taksitleri, *Tahsil-i Emval Kanunu*'na uygun olarak alınacaktı. Yoklama müddeti içinde kaydettirilmeyip, yoklamada meydana çıkarılan hayvanlar üç misli vergiye tâbi tutulacaklardı. Yoklama müddetinden 10 Temmuz'a kadar geçecek süre içinde kayıt harici kaldıkları anlaşılan hayvanlar, sahibi tarafından "saklanmış" addolunarak, beş misli vergi alınacaktı⁴⁷.

Bu arada, Erzurum Mebusu Nâfi Âtîf Bey ve yedi arkadaşı, Hayvanlar Vergisi Kanunu'nun 5. maddesine bir fıkra ilâvesine dair Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na 24 Nisan 1933 tarihinde bir kanun teklifi vermişlerdir. Bu kanun teklifinde, kış mevsiminin uzun sürdüğü vilayetlerde, kayıt muamelesi başlangıcının, İcra Vekilleri Heyeti kararı ile 15 Mayıs'a kadar ertelenmesinin hükme bağlanması istenmiş; fakat teklif, kanunlaşmamıştır⁴⁸. Çok geçmeden, 27 Kasım 1933 tarih ve 2340 Sayılı Kanun'la *Hayvanlar Vergisi Kanunu*'nun 19.

⁴⁷ RG, sayı:1849, Ankara 15 Temmuz 1931, s. 617-620.

⁴⁸ (BCA. Mua.), (F.K.) 030.010.00, (Y.N.) 4.20.3.

maddesinin 2. fıkrası değiştirilmiştir. Bu kanun gereği, her mahallin yoklamasının sonra ermesinden sonra, tayin edilen taksit müddetlerinin sonuna kadar geçecek müddet içinde kayıt olmadıkları anlaşılan hayvanlar kaçak sayılarak, beş misli vergiye tâbi tutulacaklardır⁴⁹.

İki yıl kadar sonra, 28 Mart 1935 tarih ve 2677 Sayılı Kanun'la *Hayvanlar Vergisi Kanunu*'nun 2. maddesinin (A) fıkrası değiştirilmiştir. Bu kanun gereği, vergisi alınacak hayvanların, kaydının yapıldığı mali yıl içinde doğan davalarını vergiden muaf tutulmuştur. Ayrıca, ilgili kanuna eklenen geçici bir madde ile yaş ihtilâfından dolayı 1934 yılının Nisan ayında henüz kaydettirilmemiş olan davarlardan vergiye tâbi olanların kaçak sayılmayacağı belirtilmiştir⁵⁰.

Hayvanlar Vergisi Kanunu, 1936 yılında tekrar değişmiştir. Büyük Millet Meclisi, 20 Ocak 1936 tarihinde, 2897 Sayılı *Hayvanlar Vergisi Kanunu*'nu kabul etmiştir. Bu kanun 37 maddeden meydana gelmektedir. Kanunun bazı maddeleri şunlardır: Türkiye Cumhuriyeti hududu içinde bulunan koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, at, iğdiş, aygır, kısarak, katır, deve, eşek ve domuzlar hayvanlar vergisine tâbidir. Vergi mükellefiyeti, her yıl kayıt müddetinin girmesi ile birlikte, *ertesali mali yıl için* başlamış olmaktadır. Mali yıl girdikten sonra ecnebi memleketlerden Türkiye'ye ithal edilen hayvanlardan, o yıl için vergi alınmaz. Ancak, hayvanların kaydının yapıldığı mali yıl içinde doğan davaları (koyun, kıl keçisi, merinos koyunu, tiftik keçisi) ve domuzlar; kayıtların başladığı tarihte henüz iki yaşını bitirmemiş sığır, manda ve develer ile henüz üç yaşını bitirmemiş at, iğdiş, aygır, kısarak, katır ve eşekler, hükümet tarafından tayin edilecek şartlar altında memleket içinden ve dışından tedarik edilen ve damızlık oldukları resmi vesikalarla teyit edilen aygır, boğa, teke, koç ve eşekler, nakliyatla kullanılmaları nedeni ile sahipleri kazanç vergisine tâbi olan hayvanlar; devlete ait hayvanlarla kanunen binek hakkı olan subay ve askerlerle kanunları gereği *umumi, mülhâk ve hususi bütçeler*'den *hayvan yem bedeli* alan memur ve müstahdemlerin binek hayvanları; özel kanunları gereği vergiden muaf tutulmuş olan hayvanlar ve veteriner raporu ile hastalıktan öldüğü tespit edilen hayvanlar vergiden muaf tutulmuşlardır.

Vergi alınacak hayvanlar için her mali yıldan önce gelen Nisan ayının birinci gününden onbeşinci günü akşamına kadar sahiplerinin beyanları kaydedilir. Hayvan sahipleri bu süre içinde şehir ve kasabalarda belediyelere, köylerde ihtiyar meclislerine başvurarak, hayvanlarının cins ve sayısını, erkek veya dişi olduklarını beyan ederek, belediyelerde veya ihtiyar meclisleri nezdinde açılmış olan kayıt defterine kaydettirmeye ve buna dair bir belge almaya mecburdurlar.

⁴⁹ (BCA. BKK.), (F.K.) 30.18.1.1.(Y.N.) 35.30.18; RG, sayı:2567, Ankara 2 Kanunu evvel 1933, s. 1.

⁵⁰ (BCA. BKK.), (F.K.) 030.18.1.2.(Y.N.) 52.12.6; RG, sayı:2965, Ankara 31 Mart 1935, s.1.

Vergiye tâbi hayvanların yoklamaları, sorumlu bir *kol başı*'nın idaresi altında en az üç kişilik kollar marifetiyle kayıt defterlerinin maliye dairelerine verilmesi için tayin edilen müddetin bitmesini takip eden günden 20 Mayıs akşamına kadar yapılır. Bu amaçla *yoklama kolları*, mıntıkları içinde hayvanların buldukları mahalle ile ahır, mandıra, ağıl gibi yerleri, geçit ve meraları yoklayarak; kayıt defterinde yazılı miktarlara ve sahiplerinin ellerindeki *kayıt ilmühaberleri* muhtevasına uygun olup-olmadığını araştırırlar. Yoklama sonunda, defter ve kayıt ilmühaberi muhtevası birbirine uygun ise, bu durum yoklama memurları tarafından ilmühaberde belirtilir. Ancak, yoklamada görünen hayvanlar için sahiplerinin adını, soyadını, ikamet mahallerini, hayvanların cins, nevi ve sayılarını, kayıt harici bulduklarının ne suretle anlaşıldığını belirten *zabıt evrakı* düzenlenir. Her koyun ve kıl keçisinden 40 kuruş, merinos koyunundan 20 kuruş, tiftik keçisinden 30 kuruş, sığır ve at, kısrak, iğdiş, aygır ile katırdan 60 kuruş, eşekten 25 kuruş, mandadan 75 kuruş, deve ve domuzdan 100 kuruş vergi alınır. Vergiler ile ceza zamları iki taksitte tahsil edilir. Birinci taksit süresi, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, merinos koyunu, deve ve domuzlar için Haziran; sığır, manda eşek, katır, at, aygır, kısrak ve iğdiş için Eylül aylarının ilk haftasıdır. İkinci taksit müddeti de bu ayları takip eden Temmuz ve Ekim aylarının ilk haftasıdır. Ayrıca, süreleri içinde taksitlerini ödemeyenler hakkında, *Tahsil-i Emval Kanunu* hükümleri uygulanır⁵¹.

Bu kanunun bazı maddelerinde, 23 Mart 1938 tarih ve 3343 Sayılı Kanun'la değişiklikler yapılmış; vergiye tâbi hayvanların cinsine dair bir sınırlandırma getirilmiştir. Buna göre koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, deve ve domuz hayvanlar vergisi kapsamında kalmıştır. Ayrıca, bir merinos koyunundan 20 kuruş, tiftik keçisinden 25 kuruş, koyun ve kıl keçisinden 40 kuruş, sığırdan 35 kuruş, mandadan 75 kuruş, deve ve mandadan 100 kuruş vergi alınması hükme bağlanmıştır⁵². Yine bu kanunun 6., 17., 19. ve 30. maddelerinde, 6 Haziran 1945 tarih ve 4750 Sayılı Kanun'la değişiklik yapılmıştır. Bu defa, hayvanların cinsi tekrar çoğaltılmış ve koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, deve ve domuzun yanında, at, iğdiş, aygır, kısrak, katır ve eşek tekrar vergi kapsamına dâhil edilmiştir⁵³.

Hayvanlar Vergisi Kanunu'nda, 27 Temmuz 1951 tarih ve 5818 Sayılı Kanun'la da önemli değişiklikler yapılmış; vergiye tâbi hayvan cinsleri tekrar sınırlandırılmıştır. Buna göre, sadece koyun, merinos koyunu, kıl ve tiftik keçisi ile domuzlardan vergi alınması hükme bağlanmıştır. Vergi miktarında da yeni bir

⁵¹ RG, sayı:3218, Ankara, 29 Kanunusani 1936, s. 6005-6008.

⁵² RG, sayı:3869, Ankara 30 Mart 1938, s. 9557-9558.

⁵³ RG, sayı:6030, Ankara 13 Haziran 1945, s. 8885.

düzenleme ortaya konulmuştur. Şöyle ki, merinos koyunundan 40 kuruş, tiftik keçisinden 45 kuruş, koyun ve kıl keçisinden 80 kuruş ve domuzdan 150 kuruş vergi alınması kararlaştırılmıştır⁵⁴.

Hayvanlar Vergisi Kanunu, 31 Aralık 1960 tarih ve 193 Sayılı *Gelir Vergisi Kanunu*'nun 124. maddesine göre, 1 Ocak 1962 tarihinden itibaren yürürlükten tamamen kaldırılmıştır⁵⁵.

2.2. HAYVAN BAŞINA ALINAN VERGİ MİKTARI

Cumhuriyet döneminde *Sayım Kanunu*'nun yürürlüğe girmesi neticesinde, ülkenin her tarafında, vergi mükelleflerinden, sahibi buldukları hayvan çeşidine göre, aynı miktarda vergi tarh ve tahsil edilmeye başlanmıştır. Bu uygulama, önceki dönemlere göre adı geçen kanunun getirdiği bir yenilikti. Ancak bu dönemde, hayvan başına alınan vergi miktarında, bazı yıllar nispetle önemli artışlar olmuştur: Mesela, 1929 yılında hayvan başına alınan vergi miktarı, önceki döneme göre koyunda % 100, kıl keçisinde % 100, tiftik keçisinde % 100, deve % 53,3, canavarda (domuz) % 75, mandada % 66,6, inek ve öküzde % 36,8, eşekte % 100, katır, at, kısrak, aygır, iğdişte % 55 oranında artmıştır⁵⁶.

Aşağıdaki tabloda, yıllara göre vergiye konu olan hayvanlar ile hayvan başına alınan vergi miktarındaki değişiklikler gösterilmektedir.

Tablo 1: Hayvan Başına Alınan Vergi Miktarı (Kuruş).

Hayvan İsimleri	Yıllar						
	1924 ⁵⁷	1926 ⁵⁸	1929 ⁵⁹	1931 ⁶⁰	1936 ⁶¹	1938 ⁶²	1951 ⁶³
Koyun	23	30	60	60	40	40	80
Kıl Keçisi	23	30	60	60	40	40	80
Tiftik Keçisi	20	25	50	40	30	25	45
Deve	100	150	230	200	100	100	
Canavar	200	200	350	350	100	100	150

⁵⁴ RG, sayı:7874, Ankara 2 Ağustos 1951, s. 1721.

⁵⁵ RG, sayı: 10700, Ankara 6 Ocak 1961, s. 2960.

⁵⁶ RG, sayı:1199, Ankara 26 Mayıs 1931, s. 7341.

⁵⁷ RC, sayı: 71, Ankara 28 Şubat 1340, s.1.

⁵⁸ RC, sayı: 293, Ankara 9 Şubat 1926, s. 956.

⁵⁹ RG, sayı: 1199, Ankara 26 Mayıs 1929, s.7341.

⁶⁰ RG, sayı: 1849, Ankara 15 Temmuz 1931, s. 619.

⁶¹ RG, sayı: 3218, Ankara 29 Kânunusani 1936, s.6007.

⁶² RG, sayı: 3869, Ankara 30 Mart 1938, s. 9558.

⁶³ RG, sayı: 7874, Ankara 2 Ağustos 1951, s.1.

(Domuz)							
Manda		120	200	150	75	75	
İnek ve Öküz		80	125				
Eşek		30	60	50	25		
At		100	155	125			
Katır		100	155	125	60		
Kısrak		100	155	125	60		
Ayır		100	155		60		
İğdiş		100	155	125	60		
Sığır				100	60	35	
Merinos Koyunu					20	20	40

2.3. BÜTÇE GELİRLERİNDE HAYVANLAR VERGİSİ MİKTARI

Cumhuriyet döneminde devletin bütçe gelirlerinde hayvanlar vergisi önemli bir yekûn tutmuştur. Bu miktar, mesela 1924 yılında 4.700.500⁶⁴ lira iken; 37 yıl sonra yaklaşık 8 kat artmış olarak, 1961 yılında 37.000.000⁶⁵ liraya yükselmiştir.

Cumhuriyet döneminde *Sayım Kanunu*'nun kabul edildiği yıl, hayvanlar vergisi bütçe gelirlerinin % 3.6'nı karşılıyordu⁶⁶. 1924-1955 yılları arasına rastlayan 31 yılda, bu oran, % 7.2⁶⁷ ilâ % 1.1⁶⁸ arasında değişmiş; 1956 yılından itibaren % 1'in⁶⁹ altına düşmüş; 1961 yılında da % 0.4⁷⁰ olmuştur. Cumhuriyet döneminde devletin bütçe gelirleri içinde hayvanlar vergisi oranının en yüksek olduğu yıllar % 7 ile 1929 yılı⁷¹, % 7.2 ile 1936 yılı⁷² ve % 7.1 ile 1942 yılıdır⁷³.

Aşağıdaki tabloda, 1924'ten başlayarak 1961 yılına kadar devletin bütçe gelirleri ile bunun içinde yer alan hayvanlar vergisi toplamı ve bütçe gelirlerine oranı ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

⁶⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi*(TBMM KD), TBMM Matbaası Ankara 1924, 2/359.

⁶⁵ RG, sayı: 10746, Ankara 1 Mart 1961, sayı:10746, s.3447.

⁶⁶ TBMM KD, TBMM Matbaası Ankara 1924, 2/354, 359.

⁶⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1936, 16/445.

⁶⁸ *Aynı dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1955, 37/512.

⁶⁹ *Aynı dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1956, 38/560.

⁷⁰ RG, sayı: 10746, Ankara, 1 Mart 1961, s. 3447.

⁷¹ TBMM KD, TBMM Matbaası Ankara 1929, 7/646.

⁷² *Aynı dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1936, 16/445.

⁷³ *Aynı dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1947, 23/254.

Tablo 2: Bütçe Gelirlerinde Hayvanlar Vergisi.

Yıllar	Bütçe Gelirleri Toplamı (Lira)	Hayvan Vergisi Toplamı (Lira)	Oran (%)
1924	129.214.610 ⁷⁴	4.700.500 ⁷⁵	3.6
1925	153.046.854 ⁷⁶	5.100.500 ⁷⁷	3.3.
1926	190.158.854 ⁷⁸	9.451.000 ⁷⁹	4.9
1927	194.580.554 ⁸⁰	12.541.000 ⁸¹	6.4.
1928	207.173.199 ⁸²	13.003.000 ⁸³	6.2.
1929	220.546.000 ⁸⁴	15.500.000 ⁸⁵	7
1930	222.732.000 ⁸⁶	15.250.000 ⁸⁷	6.8
1931	186.705.599 ⁸⁸	13.000.000 ⁸⁹	6.9
1932	169.354.800 ⁹⁰	11.750.000 ⁹¹	6.9
1933	170.477.000 ⁹²	11.250.000 ⁹³	6.5
1934	184.081.000 ⁹⁴	10.800.000 ⁹⁵	5.8

⁷⁴ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1924, 2/354.

⁷⁵ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1924, 2/359.

⁷⁶ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1925, 3/201.

⁷⁷ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1925, 3/20.1

⁷⁸ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1926, 4/721.

⁷⁹ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1926, 3/724.

⁸⁰ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1927, 5/127.

⁸¹ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1927, 5/141.

⁸² Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1928, 6/125.

⁸³ Aynı dergi, TBMM Matbaası Ankara 1928, 6/128.

⁸⁴ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1929, 7/642.

⁸⁵ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1929, 7/646.

⁸⁶ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1930, 8/390.

⁸⁷ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1930, 8/392.

⁸⁸ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1931, 10/120.

⁸⁹ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1931, 10/125.

⁹⁰ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1932, 11/582.

⁹¹ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1932, 11/671.

⁹² Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1933, 12/376.

⁹³ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1933, 12/380.

⁹⁴ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1934, 13/405.

⁹⁵ Aynı Dergi, TBMM Matbaası Ankara 1934, 13/409.

1935	195.013.000 ⁹⁶	10.650.000 ⁹⁷	5.4
1936	212.764.000 ⁹⁸	15.500.000 ⁹⁹	7.2
1937	231.020.000 ¹⁰⁰	15.500.000 ¹⁰¹	6.7
1938	250.049.000 ¹⁰²	15.631.000 ¹⁰³	6.2
1939	261.110.000 ¹⁰⁴	15.600.000 ¹⁰⁵	5.9
1940	268.481.000 ¹⁰⁶	15.000.000 ¹⁰⁷	5.5
1941	309.743.001 ¹⁰⁸	21.900.000 ¹⁰⁹	7
1942	394.328.340 ¹¹⁰	28.100.000 ¹¹¹	7.1
1943	486.720.500 ¹¹²	26.364.000 ¹¹³	5.4
1944	901.511.000 ¹¹⁴	26.500.000 ¹¹⁵	2.9
1945	537.843.000 ¹¹⁶	26.700.000 ¹¹⁷	4.9
1946	894.668.000 ¹¹⁸	27.000.000 ¹¹⁹	3
1947	1.021.232.800 ¹²⁰	27.400.000 ¹²¹	2.6

⁹⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1935, 15/160.

⁹⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1935, 15/165.

⁹⁸ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1936, 16/439.

⁹⁹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1936, 16/445.

¹⁰⁰ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1937, 17/484.

¹⁰¹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1937, 17/490.

¹⁰² *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1938, 18/399.

¹⁰³ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1938, 18/404.

¹⁰⁴ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1939, 20/145.

¹⁰⁵ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1939 20/150.

¹⁰⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1940, 21/395.

¹⁰⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1940, 21/401.

¹⁰⁸ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1941, 22/324.

¹⁰⁹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1941, 22/330.

¹¹⁰ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1942, 23/249.

¹¹¹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1942, 23/254.

¹¹² *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1943, 25/162.

¹¹³ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1943, 25/167.

¹¹⁴ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1944, 26/232.

¹¹⁵ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1944, 26/305.

¹¹⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1945, 27/213.

¹¹⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1945, 27/286.

¹¹⁸ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1946, 28/37.

¹¹⁹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1946, 28/111.

¹²⁰ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1947, 29/276

¹²¹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1947, 29/350

1948	1.115.000.000 ¹²²	31.000.000 ¹²³	2.7
1949	1.251.802.894 ¹²⁴	32.000.000 ¹²⁵	2.5
1950	1.313.269.563 ¹²⁶	30.100.000 ¹²⁷	2.2
1951	1.344.988.235 ¹²⁸	26.000.000 ¹²⁹	1.9
1952	1.551.455.000 ¹³⁰	28.000.000 ¹³¹	1.8
1953	1.959.854.000 ¹³²	30.500.000 ¹³³	1.5
1954	2.288.475.000 ¹³⁴	29.000.000 ¹³⁵	1.2
1955	2.789.060.001 ¹³⁶	32.000.000 ¹³⁷	1.1
1956	3.324.971.152 ¹³⁸	30.000.000 ¹³⁹	0.9
1957	4.006.672.859 ¹⁴⁰	30.500.000 ¹⁴¹	0.7
1958	4.475.552.400 ¹⁴²	31.000.000 ¹⁴³	0.6
1959	5.980.630.000 ¹⁴⁴	33.000.000 ¹⁴⁵	0.5
1960	7.281.695.000 ¹⁴⁶	36.000.000 ¹⁴⁷	0.4

¹²² *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1948, 30/210.

¹²³ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1948, 30/287.

¹²⁴ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1949, 31/344.

¹²⁵ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1949, 31/423.

¹²⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1950, 32/810.

¹²⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1950, 32/911.

¹²⁸ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1951, 33/477.

¹²⁹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1951, 33/576.

¹³⁰ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1952, 34/442.

¹³¹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1952, 34/542.

¹³² *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1953, 35/435.

¹³³ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1953, 35/536.

¹³⁴ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1954, 36/401.

¹³⁵ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1954, 36/504.

¹³⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1955, 37/407.

¹³⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1955, 37/512.

¹³⁸ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1956, 38/453.

¹³⁹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1956, 38/560.

¹⁴⁰ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1957, 39/432.

¹⁴¹ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1957, 39/537.

¹⁴² *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1958, 40/301.

¹⁴³ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1958, 40/408.

¹⁴⁴ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1959, 41/327.

¹⁴⁵ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1959, 41/433.

¹⁴⁶ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1960, 42/413.

¹⁴⁷ *Aynı Dergi*, TBMM Matbaası Ankara 1960, 42/523.

1961	7.655.500.000 ¹⁴⁸	37.000.000 ¹⁴⁹	0.4 ¹⁵⁰

2.4. HAYVANLAR VERGİSİNİN TECİL EDİLMESİ

Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde, hayvanlar vergisinin tahsili muhtelif sebeplerle bazen ertelenmiş veya muvakkaten toplanmamıştır. Bununla ilgili birkaç örnek vermek gerekirse, mesela, Rus işgali esnasında Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan ve Batum) kasaba ve köyleri halkı, Dâhiliye Vekâleti'nden, kilosunu beş paraya tedarik ettikleri tuzun fiyatının indirilmesini ve Mart ayı sonuna kadar ödemeleri gereken ağnam vergisinin de Mayıs ayı sonuna kadar tecilini talep etmişlerdi. Dâhiliye Vekâleti, düşman istilâsı dolayısıyla zaten mağdur olan Elviye-i Selâse halkından alınacak ağnam vergisinin bir-iki ay tecil edilmesinde bir mahzur olmadığı kanaatinde idi. Vekâlet, hususa dair görüşünü 29 Mart 1922'de İcra Vekilleri Heyeti'ne bildirmiş¹⁵¹; İcra Vekilleri Heyeti de 5 Nisan 1922 tarihli toplantısında, tuz fiyatının indirilmesinin ilgili kanun hükmüne aykırı olduğuna, ağnam vergisinin tahsili esnasında halka baskı yapılmayarak, bu verginin bölge halkının maddî gücüne uygun toplanması amacıyla gerekli işlemin yapılmasına karar vermiş; bu karar, aynı tarihte Dâhiliye Vekâleti'ne tebliğ edilmiştir¹⁵².

Ülke dışında bulunan bir kısım halk, *Tecil-i Takibat Kanunu*'ndan faydalanarak, memlekete dönmüşlerdi. Mevzuat gereği, bunların beraberlerinde getirdikleri hayvanlardan, yurt dışına çıktıktan sonra tekrar memlekete getirmiş olmalarından dolayı gümrük resmi istenmesi gerekiyordu; yani bu hayvanlar, mevcut kanunlara göre gümrük resminden muaf değildiler. Nihayet Maliye Vekâleti, 20 Kasım 1928 tarihinde, bu hayvanlardan gümrük vergisi alınması; ancak, bahis konusu hayvanların memlekete sayım ve yoklama zamanında getirilmemiş olması sebebiyle, İcra Vekilleri Heyeti'nden, sayım vergisi alınmamasını istemişti. İcra Vekilleri Heyeti, bu talebi, 25 Kasım 1928 tarihli toplantısında kabul etmişti¹⁵³.

Aynı sebeple vuku bulan bir başka hadise, Eskişehir'de meydana gelmişti. Bu vilâyete bağlı olan Sivrihisar Kazası halkı, 1932 yılına ait hayvanlar vergisini,

¹⁴⁸ RG, sayı:10746, Ankara 1 Mart 1961, s. 3445.

¹⁴⁹ Aynı Gazete, Ankara 1 Mart 1961, s.3447.

¹⁵⁰ Bütçe rakamları için, ayrıca bakınız: Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, *Vergi İstatistikleri Yıllığı (1923-1991)*, Ankara 1992, s. 592; Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeleri (1923-1913)*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası Ankara 2014, s.581.

¹⁵¹ (BCA. Mua.), (F.K.) 030.010.00. (Y.N.)136.974.4, lef.1.

¹⁵² Aynı yer, lef 2.

¹⁵³ (BCA. BKK.), (F.K.) 030.018.01. (Y.N.) 1.5.11.

paraları olmadığından, tahsil zamanında ödeyememişlerdi. Zira halk, hayvan ve hayvan ürünlerinin fiyatları çok düşmüş olmasına rağmen, alıcı bulamıyorlardı. Bu gerekçelerle, Eskişehir eski mebusu Çam-zâde Mehmet Niyazi Bey tarafından 12 Temmuz 1932 tarihinde Başbakanlık makamına bir dilekçe gönderilmiş ve dilekçede, halkın içinde bulunduğu maddi sıkıntılar anlatılmış; hayvanlar vergisi tahsilâtının geçici bir süre için ertelenmesi istenmiştir¹⁵⁴.

Mükellefler lehine iki önemli hadise de Aksaray ve Bingöl'de yaşanmıştır. Aksaray Gelirler Müdürü Ethem Bey, 1932 yılında, Maliye tarafından tahakkuk ettirilen hayvanlar vergisinden 5.390 lira 95 kuruşun, *mürûr-u zaman'a*, yani zaman aşımına uğramasına sebep olmuştu. Devlet hazinesini zarara uğratması sebebiyle, Ethem Bey aleyhine dâvâ açılmış; ancak Ethem Bey, 20 Eylül 1940 tarihinde vefat edince; dâvâyâ, bu defa zevcesi Rûziye hanım aleyhine olmak üzere devam edilmişti. Rûziye hanım ise, kendisi ve çocukları adına, zevci Ethem Bey'den intikal eden mirası 8 Ekim 1940 tarihinde reddetmiş ve bunu, 3 Şubat 1941 tarihinde mahkemeye bildirmişti. Sonunda mahkeme, Rûziye hanım adına açılan dâvâyı red suretiyle, kapatmak mecburiyetinde kalmıştı. Maliye Vekâleti, 11 Nisan 1942 tarihinde Başvekâlet'e gönderdiği resmî bir yazı ile bu hususta Devlet Şûrası'nın görüşünün alınmasını istemiştir¹⁵⁵. Başvekâlet de talebi yerinde bularak, 21 Nisan 1942 tarihinde ilgili kurumu meseleden haberdar etmiştir. Devlet Şûrası, 24 Ekim 1942 tarihinde Başvekâlet'e gönderdiği bir yazıda, mahalli mahkemenin kararını yerinde bulduklarına dair dâvâlı lehine olumlu cevap vermiştir¹⁵⁶. Başvekâlet, Devlet Şûrası'nın ictihâdını 7 Kasım 1942 tarihinde Maliye Vekâleti'ne bildirmiştir¹⁵⁷.

Diğer hadiseye gelince, Bingöl'e tâbi Kığı Kazası'nda 17 Ağustos 1949 tarihinde bir deprem meydana gelmişti. Deprem esnasında Ahmet Açıkdeniz isimli bir vatandaş da maddî zarara uğramıştı. Adı geçen şahıs, hayvanlar vergisinden doğan 108 lira vergi borcunun kendisinden alınmaması isteğiyle Maliye'ye başvurduğunda; bu talep, Maliye Vekâleti tarafından 19 Mart 1953 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'ne arz edilmişti. İcra Vekilleri Heyeti, 28 Mart 1953 tarihli toplantısında mükellef lehine karar almıştır¹⁵⁸.

2.5. ADLİ ve İDARİ OLAYLAR

Cumhuriyet döneminde, hayvanlar vergisi ödemekle mükellef bazı kimselerin, çeşitli sebeplerle vergisini ödememek için, bu hayvanlarını sayım

¹⁵⁴ (BCA. Mua.), (F. K.) 030.010.00. (Y.N.) 136.974.16.

¹⁵⁵ (BCA. Mua.), (F. K.) 030.010.00. (Y.N.) 134.966.9, lef 1-2.

¹⁵⁶ Aynı belge, lef 3.

¹⁵⁷ Aynı belge, lef 4.

¹⁵⁸ (BCA. Mua.), (F.K.) 030.18.01. (Y.N.) 131.24.18.

defterlerine kaydettirmedikleri görülmüştür. Mesela, 1933 yılı bahar aylarında Konya Defterdarlığı'na yapılan ihbarlarda, Cihanbeyli'nin Übranlı, Halkanlı, Yayalı ve sair köylerinde kasten sayım defterlerine kaydedilmemiş ve sahibi tarafından saklanmış koyun, keçi, sığır gibi hayvanlar bulunduğu bildirilmiştir. Daha sonra, ihbarı değerlendiren Konya Defterdarlığı tarafından Cihanbeyli Mal Müdürlüğü'ne gerekli bilgi verilmişti. Adı geçen köylerde yapılan takibat neticesinde, toplam 491 koyun, 90 tiftik keçisi ve 159 sığırın kaçak olarak bulundurulduğu tespit edilmişti. Görevliler tarafından gerekli zabıt evrakları tanzim edilerek, bahsi konusu hayvanlar için bir kat fazla vergi alınmıştı¹⁵⁹.

1935 yılında Sason'da yaşanan bir hadise de meselenin takibi bakımından ayrı bir önem arzeder. O sene, Muş'un Sason Kazası'nda hayvanları saymakla görevli yoklama memurları tarafından bölgedeki 17 köyden 14'ünde ancak 560 hayvan kaydedilmiş; 3 köyün halkı ise, hayvanlarını hiç yazdırmadıklarından Sason Kaymakamlığı'na bilgi verilmişti. Bunun üzerine, gerekli sayımın yapılması için 20 Mayıs 1935 tarihinde bir yüzbaşı kumandasında 70 kişilik kuvvet ile başlarında Sason Kaymakam Vekili Rıdvan Bey'in bulunduğu bir Nasihat Heyeti bölgeye gönderilmişti. Ancak heyet, o mıntıkaya gittikleri sırada asilerin saldırısına uğramış; Kaymakam Vekili Rıdvan Bey ile heyette bulunanlardan Tayyare Cemiyeti Kâtibi Mehmet Bey, asiler tarafından şehit edilmiştir. Bu üzücü hadise üzerine Birinci Umum Müfettişlik, o mıntıkada güvenliğin sağlanması amacıyla gerekli bütün önlemleri almıştı¹⁶⁰.

1940'lı yıllarda da Alanya'da hayvancılıkla uğraşan bir kısım halkın, hayvanlar vergisinin yüksek olduğu iddiasıyla hayvanlarının bir bölümünü sayım defterlerine kaydettirmedikleri ve sayım memurlarının geleceğini haber aldıklarında bu hayvanları ormanlık bir alanda veya kapalı yerlerde sakladıkları bilinmektedir. Sayım memurları, sahipleri tarafından saklanan bu hayvanları tespit ettiklerinde, mükellefler, kanunda yazılı olan cezayı ödemek zorunda kalmışlardır. Alanya'da yaşanan bu hadise, ilgili belgelere, mahallî bir ifadeyle, *sirkat etmek* şeklinde yansımıştır¹⁶¹.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine intikal eden vergilerden biri, Osmanlı maliyesinde genellikle *ağnam resmi* olarak da bilinen *hayvanlar vergisi*'dir. Hayvanlar vergisi, küçük ve büyük baş hayvanlar için sahiplerinden tahsil edilen nakdi bir vergidir. Osmanlı Devleti bu verginin ana kaynağını, İslâm hukukunun

¹⁵⁹ TBMM ZC, Ankara TBMM Matbaası 1933, 16/3.

¹⁶⁰ (BCA. Mua.), (F.K.) 030.010.00. (Y.N.) 115.804.3.

¹⁶¹ Şifahî kaynak: Mehmet Kuloğlu, Alanya Değirmendere Köyü, 1941 doğumlu, çiftçi.

şartlarından birisi olan zekât esasına dayandırarak tarh ve tahsil etmiş; başka bir ifadeyle, dinî bir zarureti referans göstermiştir.

Cumhuriyet döneminde, hayvanlar vergisini konu alan üç kanun çıkarılmıştır. Bunlardan biri, *Sayım Kanunu*, diğer ikisi *Hayvanlar Vergisi Kanunu* ismini taşımaktadır. Ayrıca, muhtelif tarihlerde bu kanunların bazı maddelerinde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde *Sayım Kanunu*'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, ülkenin her tarafında, vergi mükelleflerinden hayvan çeşidine göre, aynı miktarda vergi tahsiline başlanmıştır. Bu uygulama, önceki dönemlere göre yeni kanunun getirdiği bir yeniliktir. *Sayım Kanunu*'nda koyun, keçi, tiftik keçisi gibi hayvanlarla, deve ve domuz (canavar) vergi konusu iken, 1926 yılından itibaren manda, inek, öküz, at, katır ve eşek de bahis konusu vergi kapsamına alınmıştır. Ancak, 1938 yılında *Hayvanlar Vergisi Kanunu*'nda yapılan değişiklikle, bu vergiye tâbi olan hayvanların cinsinde sınırlandırma getirilmiştir. Bu kanun değişikliğine göre, koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, deve ve domuzlardan hayvanlar vergisi alınmasına hükmedilmiştir.

Bu kanun üzerinde 1945 yılında yapılan değişiklikle, vergiye tâbi hayvanların cinsi tekrar çoğaltılmış ve koyun, kıl keçisi, tiftik keçisi, sığır, manda, deve ve domuzun yanı sıra at, iğdiş, aygır, kısarak, katır ve eşek gibi hayvanlar tekrar vergi kapsamına alınmıştır. *Hayvanlar Vergisi Kanunu*'nda 1951 yılında yapılan başka bir değişiklikle, hayvan cinsi tekrar sınırlandırılmıştır. Bu defa sadece koyun, merinos koyunu, kıl ve tiftik keçisi ile domuzlardan vergi alınması hükme bağlanmıştır.

Netice olarak, Cumhuriyet döneminde çıkarılan gerek *Sayım* gerek *Hayvanlar Vergisi Kanunları*'na göre, mükelleflerin, sahip oldukları koyun, keçi, tiftik keçisi, inek, manda, öküz, deve, at, kısarak, aygır, iğdiş, katır, eşek ve domuzlar (canavar) için, hayvan başına her yıl belli miktar nakdi vergi ödemeleri zorunlu hale getirilmiştir. Bu vergi miktarında 1929 yılında önemli bir artış meydana gelmiştir. Önceki döneme göre, koyun, kıl keçisi ve tiftik keçisinde % 100; devede % 53.3; canavarda (domuz) % 75; mandada % 66.6; inek ve öküzde % 36.8; eşekte % 100; at, katır, kısarak, aygır ve iğdişte % 55 artış kaydedilmiştir. Bunun yanında, Cumhuriyet döneminde hayvanlar vergisi 1924 yılından 1955 yılına kadar devletin gelirler bütçesinde % 7.2 ilâ % 1.1 arasında değişen oranlarda önemli bir yer işgal etmiştir. Ancak, 1956 yılından itibaren bu oran % 1'den aşağıya düşmeye başlamış ve 1961 yılında da % 0.4 olmuştur.

Cumhuriyet döneminde geçerli bir mazereti olup da hayvanlar vergisini ödeyemeyen vatandaşların vergi borçları tecil edilmiştir. Ancak, hayvanlarını kaçırın mükellefler de vergilerini cezalı olarak ödemişlerdir. Görüldüğü gibi,

hayvanlar vergisi, Osmanlı döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminde 1962 yılına kadar çeşitli isimler altında yürürlükte kalmış; bu süre içinde geniş bir halk kitlesinin ödemek zorunda olduğu önemli vergilerden biri olarak maliye tarihinde yer bulmuştur.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA.):
Bakanlar Kurulu Kararları (BCA. BKK.)
Muamelat Genel Müdürlüğü (BCA. Mua.)

2.Kaynak Eserler ve Yayınlanmış Belgeler

Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası, Devlet-i Osmaniye Maliye Nezareti, İstanbul 1326.
Ağnamın Suret-i Tâdadıyla Resminin Cibâyetine ve Yoklama Muameleatının İfâsına Dair Kaleme Alınıp Mer'iyet-i Ahkâmına Bil-istizan İrâde-i Seniye Hazreti Hilâfetpenâhi Şeref Mütcellik Buyrulmuş Olan Talimatıdır, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1325.
İstatistik Göstergeleri (1923-1913), Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2014, Türkiye İstatistik Kurumu Yay.
Sayım Kanunu ve Suver-i Tatbikiyesini Mübeyyin Talimatnâmedir, Vilayet Matbaası Ankara 1340.
Tahsil-i Emval Kanunu, Maliye Nezareti, Matbaa-i Âmire İstanbul 1325.
Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi Tarafından Âhiren Kabul Edilen Yeni Vergi Kanunları, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1926.
Vergi İstatistikleri Yıllığı (1923-1991), Ankara 1992, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü Yay.

3.Araştırma ve İnceleme Eserleri

AKDOĞAN, Abdurrahman (2011), *Kamu Maliyesi*, Ankara.
AKINTÜRK, Turgut (2002), *Hukuka Giriş*, (edit.: Neval Okan), Eskişehir.
ÇAĞATAY, Neşet (1947), "Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 5:483-511.
EMECEN, Feridun (1988), "Ağnam Resmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, C 1: 478-479.
EROĞLU, Onur (2012) , "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinden Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarına Kamu Maliyesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 12: 57-89.
GÖNÜLLÜ, Ali Rıza (2011), "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yol Vergisi (1866-1921)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 30: 289-334.
İLKMEN, Şeref Nuri (1943), *Türkiye Vergi Sisteminde Hayvanlar Vergisi*, Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası.
KAYA, Dilek Göze- DURGUN, Ayşe (2009), "1923-1938 Dönemi Atatürk'ün Maliye Politikaları: Bütçe ve Vergi Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 19: 233-249.
KAZICI, Ziya (1977), *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, İstanbul.

- MUTLU, Abdullah (2009), *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi*, Ankara.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin (1990), *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay..
- ŞENER, Abdüllatif (1990), *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul.
- TAŞKIN, Ünal (2013), "Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Ağnam Vergisine Yapılan Zamlar", *Turkish Studies*, Volume: 8/5: 789-796.
- TEZEL, Yahya S (2000), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, İstanbul.

4. Gazete ve Dergiler

- Ceride-i Resmi (CR).
- Resmi Ceride (RC).
- Resmi Gazete (RG).
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MM ZC).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kanunlar Dergisi (TBMM KD).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC).

EKLER

Ek 1: Osmanlı Devleti'nde 1910 Yılında Hayvanlar (Koyun-Keçi) Vergisi Miktarı¹⁶²

Vilayetin Adı	Sancağın Adı	Kazanın Adı	Vergi Miktarı	Açıklama ¹⁶³
İstanbul		Rumeli Kazaları	5 kuruş 33 para 2/10	
Edirne			5 kuruş 33 para 2/10	
Selanik			5 kuruş 33 para 2/10	
	Çatalca		5 kuruş 33 para 2/10	
İstanbul		Anadolu Kazaları	5 kuruş 12 para	
Aydın	İzmir		5 kuruş 12 para	
Aydın	Aydın		5 kuruş 12 para	
Aydın	Denizli		5 kuruş 12 para	Garb-i Karağaç K.
Aydın	Saruhan		5 kuruş 12 para	
Hüdavendigâr			5 kuruş 12 para	
Manastır	Manastır		5 kuruş 12 para	
Manastır	Serfiçe		5 kuruş 12 para	
Manastır	Göriçe	Göriçe	5 kuruş 12 para	
Manastır	Göriçe	Kesriye	5 kuruş 12 para	
Kosova	Üsküp	Köprülü	5 kuruş 33 para 2/10	
Cezair-i Bahr-i Sefid	Midilli		5 kuruş 12 para	
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız	Sakız	5 kuruş 12 para	
	İzmit		5 kuruş 12 para	
	Karesi		5 kuruş 12 para	
	Kal'a-i Sultaniye		5 kuruş 12 para	
Aydın	Menteşe		4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	Üsküp		4 kuruş 30 para 8/10	Köprülü Kazası

¹⁶² Ağnam Kanunu ve Esbâb-ı Mucibe Lâyihası, s. 36-46.

¹⁶³ Bu bölümde hayvanlar vergisine dâhil olmayan kazalar gösterilmiştir.

Kosova	Prizrin	Gostivar	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	Prizrin	Kalkandelen	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	Prishtine		4 kuruş 30 para 8/10	Mitroviçe ve Yenipazar K.
Kosova	Prizrin	Prizrin	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	Prizrin	Firzovik	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	Prizrin	Gura	4 kuruş 30 para 8/10	
Manastır	Göriçe	Ustruva	4 kuruş 30 para 8/10	
Manastır	Göriçe	Kolonye	4 kuruş 30 para 8/10	
Yanya			4 kuruş 9 para 6/10	
Halep	Halep		4 kuruş 9 para 6/10	Rakka Kazası
Adana	Adana		4 kuruş 9 para 6/10	
Adana	Mersin		4 kuruş 9 para 6/10	
Adana	Mersin		4 kuruş 9 para 6/10	
Ankara			4 kuruş 9 para 6/10	
Beyrut			4 kuruş 9 para 6/10	
Sivas	Amasya		4 kuruş 9 para 6/10	
Sivas	Tokat		4 kuruş 9 para 6/10	
	Canik		4 kuruş 9 para 6/10	
Trabzon	Trabzon		4 kuruş 9 para 6/10	
Trabzon	Lazistan		4 Kuruş 9 para 6/10	
Konya			4 kuruş 9 para 6/10	
	Kudüs		4 kuruş 9 para 6/10	Gazze Kazası
Suriye	Şam		4 kuruş 9 para 6/10	
Suriye	Hama		4 kuruş 9 para 6/10	
	Bolu		4 kuruş 9 para 6/10	
Kastamonu	Sinop		4 kuruş 9 para 6/10	
Cezair-i Bahr-i Sefid	Limni		4 kuruş 9 para 6/10	
Aydın	Denizli	Garbî Karaağaç	4 kuruş 9 para 6/10	
Halep	Maraş		4 kuruş 9 para 6/10	
Halep	Halep	Rakka	4 kuruş 9 para 6/10	
Adana	Kozan		4 kuruş 9 para 6/10	
Adana	Cebel-i Bereket		4 kuruş 9 para 6/10	

	Urfa		4 kuruş 9 para 6/10	
Mâmüretü'l-Aziz	Malatya		4 kuruş 9 para 6/10	
Suriye	Havran		4 kuruş 9 para 6/10	
Sivas	Sivas		4 kuruş 9 para 6/10	
Sivas	Karahisar-ı Şarkî		4 kuruş 9 para 6/10	
	Kudüs	Gazze	4 kuruş 9 para 6/10	
Trabzon	Gümüşhane		4 kuruş 9 para 6/10	
Kastamonu	Kastamonu		4 kuruş 9 para 6/10	
Kastamonu	Kengiri		4 kuruş 9 para 6/10	
İşkodra			3 kuruş 28 para 4/10	
Manastr	Debre		3 kuruş 26 para 4/10	
Manastr	İlbasan	İlbasan	4 kuruş 30 para 8/10	
Manastr	İlbasan	Garamuş	4 kuruş 30 para 8/10	
Manastr	İlbasan	Piksin	3 kuruş 28 para 4/10	
Kosova	Prizrin	Luma	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	İpek	İpek	4 kuruş 30 para 8/10	
Kosova	İpek	Yakova	4 kuruş 30 para 8/10	
Musul			4 kuruş 9 para 6/10	
Bağdat			3 kuruş 28 para 4/10	
Basra			3 kuruş 28 para 4/10	
	Zor		4 kuruş 9 para 6/10	
Suriye	Gerin		4 kuruş 9 para 6/10	
Erzurum			4 kuruş 9 para 6/10	
Bitlis			4 kuruş 9 para 6/10	
Van			4 kuruş 9 para 6/10	
Diyarbakır			4 kuruş 9 para 6/10	
Mâmüretü'l-Aziz	Mâmüretü'l-Aziz		4 kuruş 9 para 6/10	
Mâmüretü'l-Aziz	Dersim		4 kuruş 9 para 6/10	
Cezair-i Bahri Sefid			3 kuruş 28 para 4/10	
Cezair-i Bahri Sefid	Rodos		3 kuruş 28 para 4/10	

Cezair-i Bahri Sefid	Sakız	Karyod	3 kuruş 28 para 4/10	
Cezair-i Bahri Sefid	Sakız	Kalimigos	3 kuruş 28 para 4/10	
Cezair-i Bahri Sefid	Sakız	Laryus	3 kuruş 28 para 4/10	
Kosova	Priştine	Mitroviçe	3 kuruş 7 para 2/10	
Kosova	İpek	Brana	3 kuruş 7 para 2/10	
Kosova	İpek	Gosine	3 kuruş 7 para 2/10	
Kosova	İpek	Tirgovişte	3 kuruş 7 para 2/10	
Kosova	Senice		2 kuruş 26 para	
Kosova	Taşlıca		2 kuruş 26 para	
Kosova	Priştine	Yenipazar	2 kuruş 26 para	
	Bingazi		2 kuruş 4 para 8/10	
	Yemen		1 kuruş 2 para 4/10	

Ek 2: 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Sayılı Sayım Kanunu¹⁶⁴:

Birinci Kısım

Madde 1: Sayım muamelesi koyun, keçi, tiftik ve deve için Nisan ve canavar için Eylül ibtidâsından itibaren onbeş gün zarfında sûret-i mahsûsada tâb' ve tevdidir. Ve sahipleri tarafından imza; imam, muhtar ve heyet-i ihtiyariyece tasdik olunan köy ve mahalle nâmına müretteb defterlere kayıt edilmek suretiyle icra olunur. İşbû defterlere bir yaşımdan aşağı olan davar ve canavarlar ve iki yaşımdan aşağı olan develer dâhil edilmez.

Madde 2: Heyet-i İhtiyariye işbû defterleri nahiyede müdüre, kazada kaimakama, vilâyetlerde valilere birinci maddede tâyin olunan müddet zarfında verirler. Bunlar da aldıkları sayım defterlerini beş gün zarfında cihet-i maliyeye tevdi'e mecburdurlar.

Madde 3: Mal memurları tefrik olunacak muntıkalar dâhilinde Mayıs'ın sekizinci gününe kadar memurin-i tahsiliye mârifetiyle yoklama icra ederler (canavarların yoklama müddeti Teşrinievvel'in sekizinci gününe kadar).

Madde 4: Geçici hayvanat sahipleri bir beyanname tanzimine ve Nisan'ın onbeşine kadar beyannamelerini buldukları yerlerin mal memurlarına vermeğe mecburdurlar.

¹⁶⁴ RC, sayı: 61, Ankara 28 Şubat 1924.

Madde 5: Sayım zamanında bir köyden diğer köye davar nakledecekler nakilden evvel davarlarının sayıldığına ve sayım defterine dâhil olduğuna dair köy Heyet- İhtiyariyesi'nden vesika alırlar.

İkinci Kısım:

Madde 6: Davar resmi şunlardır:

Beher koyun ve kıl keçi için yirmi üç kuruş,

Beher tiftik keçisi için yirmi kuruş,

Beher deve için yüz kuruş,

Beher canavar için ikiyüz kuruş,

Koyun, keçi ve canavarın bir yaşından ve devenin iki yaşından aşağı olanları müstesnadır.

İşbû resme göre tahsil olunacak paranın yüzde yedi buçuğu *İdare-i Hususiyeler'e* ait olup, her vilâyette derhal dairelerine yatırılır (*İdare-i Hususiyeler'den* ayrıca masraf alınmayacaktır).

Madde 7: Mal memurları sayım defterinde mukayyet miktara göre davar resmini hesap ederek, Mayıs'ın nihayetine kadar mükelleflere ayrı ayrı tezkirelerle tebliğ eder.

Madde 8: Davar resmi âtide muharrer iki müsâvi taksit ile tesviye olunur:

Davar ve develer için,

Birinci taksit müddeti: Haziran'ın ilk haftası,

İkinci taksit müddeti: Temmuzun ilk haftası.

Canavarlar için,

Birinci taksit müddeti: Teşrinievvel'in ilk haftası.

İkinci taksit müddeti: Teşrinisânî'nin ilk haftası.

Madde 9: İlk taksiti müddeti zarfında vermeyen davar ve deve sahiplerinin Haziran ve canavar sahiplerinden Teşrinievvel'in ikinci haftasında borçlarının tamamı def'aten tahsil olunur.

Madde 10: Yoklama esnasında defter hârici zuhûr edip, kaçak olduğu tahakkuk eden davar, deve ve canavar resmi ceza'en beş misli olarak istifa olunur.

Madde 11: Taksit müddetlerini geçirerek borçlarını vermeyen hayvan sahiplerinden işbû rüsûm, *Tahsil-i Emval Kanunu'na* tevfikan istifa olunur.

Madde 12: Geçici hayvan sahipleri beyannameleri ile beraber resmini def'aten vermeğe mecburdurlar. Borcunu vermeyenlerin hayvanâtından borcuna tekâbül edecek miktarı Mal Memurları tarafından derhal haczedilir ve müteakiben Tahsilât Komisyonu'ndan alınacak karar üzerine satılır.

Madde 13: Taksit müddetlerinin hulûlünden evvel davar, deve ve

canavarlarını bulunduğu yerden diğer bir mahalle geçirmek isteyenler, sayım resmini tamamen öderler. Hayvanlarından bir kısmını nakletmek isteyenler nakledilecek davarlara ait olmak üzere sahiplerine ifrâzen tezkire verilir. Her ne suretle olursa olsun, tezkiresiz nakliyatla bulunanların hayvanatları kaçak addedilir ve haklarında onuncu madde ahkâmı tatbik olunur.

Madde 14: Mali sene girdikten sonra davarlarını Türkiye hâricine çıkarmak isteyenler hîn-i ihraçta davar resmini def'aten vermeğe mecburdurlar.

Üçüncü Kısım:

Madde 15: Mevadd-ı sâbıkada tâyin olunan vezâifi miadında ifâ etmeyerek terâhî ve tekâsülü görülenler veya vazifelerini suistimal edenler hakkında müstâcel kaydıyla tâkibat-ı kanuniye icra olunur.

Madde 16: Yoklama vazifesi ile mükellef olan tahsildarlara tahsisatla maaşları miktarını tecavüz etmemek şartıyla ve her köyün heyet-i ihtiyariyesi'ne de kendi sayım defterlerine nazaran tahakkuk edecek hâsılâtın yüzde ikisi nispetinde ikramiye verilir. Ancak ikramiye yekûnu hâsılâtın yüzde beşini tecavüz edemez.

Madde 17: Alâkadar memur ve heyet-i ihtiyariyeler'den başka her kim kaçak koyun, keçi, deve ve canavar haber verirse kendisine iki misli *resm-i ikramiye* itâ olunur.

Madde 18: Hatt-ı faslın öbür tarafında râi hakkını haiz olan, sayım zamanında hudut haricinde bulunan hayvanlarının miktarını birer beyanname ile bildirmeye mecburdurlar. Bunlardan alınacak sayım resmi mezkûr beyannamelerde muharrer miktar üzerinden tahakkuk ettirilerek, altıncı madde mucebince tahsil olunur. Hudut dâhiline avdetlerinde beyannamelerinden fazla zuhur edecek hayvanata ait resmi def'aten ve derhal istifa edilir, kaçak resmine tâbi tutulmaz. Buralarda eshâbının müracaat ve talebi üzerine Şubat'tan itibaren sayım muamelesi icra edilir. Seyyar aşâir efrâdından derhal resm ahz olunur. Meskûn olanlarının kayıtları icra ve tezkireleri ita edilir.

Madde 19: Tahakkuk eden resme ait eshâbına verilecek tezkirelerin tevdii tarihinden itibaren on gün zarfında mahalli idare meclislerine itiraz olunabilir.

Madde 20. Transit eşyasının naklinde istihdam edilen İran develerinden *muamele-i müteakabili'*ye kâni olmak şartıyla sayım resmi alınmaz. Ancak dâhili nakliyatla iştigâl edenler bu müsaadeden istifa de edemez.

Madde 21: İşbû kanun ahkâmının sûr-ı tatbikiyesi Maliye Vekâleti'nce tanzim olunacak talimatname ile tayin olunur.

Madde 22: 23 Kanunusâni 1302/4 Şubat 1887 ve 1 Kanunusâni 1320/14 Ocak 1905 tarihli *Ağnam Talimatnâmeleri* mülgâdır.

Madde 23: İşbû kanun tarih-i neşrinden itibaren meriyü'l- icrâ'dır.

Madde 24: İşbû kanunun icra-i ahkâmına Dâhiliye, Maliye vekilleri memurdur.

6 B 1342/12 Şubat 1340/12 Şubat 1924.